

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

เขตตลิ่งชันเป็นเขตหนึ่งในกรุงเทพมหานคร เป็นเขตอนุรักษ์ชนบทและเกษตรกรรมผสมผสาน แหล่งที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย มีสภาพแวดล้อมมากด้วยพื้นที่การเกษตร สวนผัก สวนผลไม้ และคูคลอง จึงมีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเชื่อมโยงไปกับคูคลองในพื้นที่ จึงทำให้เกิดวิถีชีวิตริมน้ำและการสัญจรทางน้ำ นอกจากนี้เขตตลิ่งชันมีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวในแบบวิถีชุมชนและการท่องเที่ยวทางน้ำ โดยได้ชื่อว่าเป็นเขตเดียวในกรุงเทพมหานครที่มีตลาดน้ำมากที่สุดถึง 5 แห่งด้วยกัน ได้แก่ ตลาดน้ำตลิ่งชัน ตลาดน้ำคลองลัดมะยม ตลาดน้ำวัดสะพาน ตลาดน้ำวัดจำปา และตลาดน้ำตลิ่งชัน ที่มีความเชื่อมโยงกันโดยเส้นทางน้ำเป็นหลัก

เส้นทางท่องเที่ยวทางน้ำในเขตตลิ่งชันเป็นเส้นทางน้ำที่สำคัญด้านการท่องเที่ยวทางน้ำของกรุงเทพมหานคร เนื่องจากพื้นที่เขตตลิ่งชันมีคลองใหญ่น้อยไหลผ่านในพื้นที่มากมาย ได้แก่ คลองบางกอกน้อย คลองบางกอกใหญ่ คลองมหาสวัสดิ์ คลองบางระมาด คลองบางพรหม คลองบางน้อย และคลองบางเชือกหนัง ชุมชนดั้งเดิมในแถบนี้จึงพึ่งพาอาศัยแม่น้ำลำคลอง จึงเป็นเส้นทางคมนาคมหลัก เกิดการค้าขายทั้งตลาดบก และตลาดน้ำ ที่เชื่อมต่อกันด้วยสายน้ำที่สำคัญในพื้นที่ ปัจจุบันสภากรุงเทพมหานครได้จัดทำโครงการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติตลิ่งชันขึ้น ในปี 2544 เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ท้องถิ่น และมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูลและบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาของท้องถิ่นที่มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยทำการเชื่อมโยงให้เห็นถึงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ วิถีชีวิตของกลุ่มคนในชุมชน สังคม ประเพณีวัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ และเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นนั้นๆ ทุกเขตในกรุงเทพมหานคร โดยโครงการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติตลิ่งชันในเขตตลิ่งชันนั้น มีแนวคิดเรื่องแผนที่แหล่งวัฒนธรรมท้องถิ่นมีชีวิต ที่สนับสนุนเส้นทางท่องเที่ยวทางน้ำในเขตตลิ่งชัน ประกอบด้วย แหล่งท่องเที่ยวด้านศิลปะการแสดง แหล่งท่องเที่ยวด้านขนบธรรมเนียมประเพณี แหล่งท่องเที่ยวด้านกีฬาและนันทนาการ แหล่งท่องเที่ยวด้านช่างฝีมือ และแหล่งท่องเที่ยวด้านคหกรรมศิลป์ โดยในงานวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยจะเน้นแหล่งท่องเที่ยวที่เชื่อมด้วยเส้นทางน้ำสายสำคัญเป็นหลัก ที่มีศักยภาพในการสนับสนุนการท่องเที่ยวทางน้ำในเขตตลิ่งชัน

ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (Geographic Information System: GIS) คือ ระบบสารสนเทศรูปแบบหนึ่ง ที่ข้อมูลมีความสัมพันธ์กับการอ้างอิงตำแหน่งบนโลก เรียกว่าข้อมูลเชิงพื้นที่ เก็บข้อมูลในลักษณะเฉพาะเรื่อง สามารถซ้อนทับข้อมูล เพื่อนำเอาข้อมูลเหล่านั้นมาวิเคราะห์ประมวลผลร่วมกัน เพื่อหาคำตอบเกี่ยวกับข้อมูลเชิงพื้นที่ในพื้นที่ศึกษา จากนั้นสามารถแสดงผลหลากหลายรูปแบบ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการวางแผนพัฒนาพื้นที่ ซึ่งงานวิจัยนี้ จะจัดทำฐานข้อมูลระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์สถานที่ท่องเที่ยวเขตตลิ่งชัน โดยเป็นการจัดทำฐานข้อมูลเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว เช่น สิ่งดึงดูดใจ สิ่งอำนวยความสะดวกในการเดินทาง สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ สถานที่พักผ่อนกิจกรรมต่างๆ เพื่อวิเคราะห์ข้อจำกัดและศักยภาพอย่างเป็นระบบ

โดยงานวิจัยนี้จะช่วยสนับสนุนแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ.2555-2559 โดยกระทรวงการท่องเที่ยวและการกีฬาในฐานะเลขานุการคณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ ได้จัดทำแผนฯ มีวัตถุประสงค์เพื่อฟื้นฟูและกระตุ้นภาคการท่องเที่ยวให้ขยายตัวและเกิดความยั่งยืน เพื่อเร่งรัดและสร้าง

ศักยภาพในการหารายได้จากการท่องเที่ยว ทั้งนี้ แผนฯ ได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนากการท่องเที่ยวที่สำคัญ 5 ยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยว ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาสินค้า บริการและปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยว ยุทธศาสตร์ที่ 4 การสร้างความเชื่อมั่นและส่งเสริมการท่องเที่ยว และยุทธศาสตร์ที่ 5 การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งงานวิจัยนี้เกี่ยวข้องและมีส่วนสนับสนุน 3 ยุทธศาสตร์ ดังนี้ ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาสินค้า บริการและปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยว ยุทธศาสตร์ที่ 4 การสร้างความเชื่อมั่นและส่งเสริมการท่องเที่ยว และยุทธศาสตร์ที่ 5 การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยการจัดทำฐานข้อมูลระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ สนับสนุนการท่องเที่ยวในเขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร

โครงการการจัดทำฐานข้อมูลระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ จะช่วยส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในเขตตลิ่งชันให้เป็นที่รู้จักต่อนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติมากยิ่งขึ้น อีกทั้งช่วยสร้างความตระหนักให้กับคนในเขตตลิ่งชันได้มองเห็นถึงความสำคัญในศักยภาพด้านการท่องเที่ยว ทศนิยมภาพที่สวยงามจากทางน้ำ และการสร้างอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวทางน้ำในเขตตลิ่งชัน หากไม่มีงานวิจัยนี้การบริหารจัดการการท่องเที่ยวในเขตตลิ่งชันจะขาดเครื่องมือและข้อมูลด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่สนับสนุน ส่งผลให้การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวของเขตทำได้ยากยิ่งขึ้น

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

เป้าหมายสูงสุดของงานวิจัยนี้ คือการจัดทำฐานข้อมูลระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวเขตตลิ่งชันแบบมีส่วนร่วม

โดยวัตถุประสงค์หลักของงานวิจัยนี้ คือ

1.2.1 เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลสนับสนุนด้านการท่องเที่ยวเขตตลิ่งชัน

1.2.2 เพื่อจัดทำฐานข้อมูลระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวเขตตลิ่งชันแบบมีส่วนร่วม

1.3 หน่วยวิเคราะห์ หรือกลุ่มตัวอย่างประชากร

เนื่องจากการวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงพื้นที่ โดยเป็นการสร้างฐานข้อมูลระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวเขตตลิ่งชันแบบมีส่วนร่วม ดังนั้นกลุ่มตัวอย่างจึงเป็นพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวในเขตตลิ่งชัน

1.4 ตัวชี้วัด

ระบบฐานข้อมูลระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวเขตตลิ่งชันแบบมีส่วนร่วม

1.5 เครื่องมือ

ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ หรือ GIS เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่ (Spatial data) โดยข้อมูลลักษณะต่างๆ ในพื้นที่ที่ทำการศึกษ จะถูกนำมาจัดให้อยู่ในรูปแบบที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับชนิดและรายละเอียดของข้อมูลนั้นเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ดีที่สุดตามที่ต้องการ

1.6 ขอบเขตของการวิจัย

เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.7.1 ประโยชน์ด้านการวิจัย

ฐานข้อมูลระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวเขตตลิ่งชันที่สามารถนำไปอ้างอิงหรือประยุกต์ใช้งานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องได้

1.7.2 ประโยชน์ด้านการพัฒนา

- 1) ได้เครือข่ายในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวเขตตลิ่งชัน
- 2) ได้เครื่องมือสำหรับตรวจสอบและเฝ้าระวังการพัฒนาที่ไม่เหมาะสม
- 3) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น
- 4) สร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่าของสถานที่ท่องเที่ยว อันจะนำไปสู่ความร่วมมือของทุกภาคส่วนในอนาคต
- 5) สร้างองค์ความรู้ในการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาที่เกี่ยวข้องในมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา เช่น ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ กระบวนการมีส่วนร่วม

1.8 แผนการถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือผลการวิจัยสู่กลุ่มเป้าหมาย

การลงพื้นที่สำรวจข้อมูลเพื่อจัดทำระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ต้องการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการทำวิจัย ทำให้เกิดการเรียนรู้ของชุมชนและทีมงานนักวิจัย เป็นการถ่ายทอดข้อมูลในลักษณะการเรียนรู้ร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยน เสนอข้อคิดเห็น

1.9 ผลสำเร็จและความคุ้มค่าของการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ

ความร่วมมือผ่านกระบวนการทำงานร่วมกันกับกลุ่มอาสาสมัครท้องถิ่นฯ นักเรียนในพื้นที่ และประชาชนที่เข้าร่วมโครงการร่วมสร้างฐานข้อมูลระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ และฐานข้อมูลระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยว ผลสำเร็จของงานระยะนี้เป็นผลสำเร็จกึ่งกลาง (I)

1.10 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการพัฒนาและทดลอง โดยการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อนในการค้นหาข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อให้ได้ฐานข้อมูลระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ด้านการ

ท่องเที่ยวเขตตลิ่งชัน ซึ่งนำไปสู่การสนับสนุนการท่องเที่ยว เขตตลิ่งชัน กระบวนการวิจัยประกอบด้วยขั้นตอนหลักดังนี้คือ

- 1.10.1 สืบค้นและรวบรวมเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ท่องเที่ยวเขตตลิ่งชัน ทั้งในรูปแบบเอกสาร งานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือ รายงานการศึกษา ภาพถ่าย และอื่นๆ
- 1.10.2 ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนรับรู้ข่าวสาร (Public Information) และ แจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการอบรมการเก็บข้อมูลเพื่อการลงสำรวจพื้นที่ในชุมชน โดยอาศัยเครื่องกำหนดตำแหน่งพิกัดบนพื้นโลก (GPS) ตลอดจนการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการ (Informal Interview) และอภิปรายกลุ่มย่อย (Group Discussions) โดย
 - กลุ่มที่ 1 อาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลด้านการท่องเที่ยว
 - กลุ่มที่ 2 นักเรียนในพื้นที่ โดยรับสมัครนักเรียนที่สนใจเข้าร่วมโครงการ
 - กลุ่มที่ 3 ประชาชนที่สนใจเข้าร่วมโครงการ
- 1.10.3 ปรีกษาหรือ (Public Consultation) รูปแบบผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวของพื้นที่ศึกษาเพื่อรับฟังความคิดเห็นและตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม
- 1.10.4 สำรวจพื้นที่และผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวของพื้นที่ศึกษา ผ่านกระบวนการทำงานร่วมกันกับกลุ่มอาสาสมัครท้องถิ่นฯ นักเรียนในพื้นที่ และประชาชนที่เข้าร่วมโครงการ
- 1.10.5 จัดเวทีชุมชน (Community Meeting) 2 ครั้ง เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลด้านการท่องเที่ยวของเขตตลิ่งชัน รวมถึงตรวจสอบความถูกต้องของแหล่งที่มาของข้อมูลให้มีความถูกต้องและน่าเชื่อถือ
- 1.10.6 จัดประชุมกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิภายในท้องถิ่น (Technical Hearing) 4 ครั้ง เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลด้านการท่องเที่ยวของเขตตลิ่งชัน รวมถึงตรวจสอบความถูกต้องของแหล่งที่มาของข้อมูลให้มีความถูกต้องและน่าเชื่อถือ
- 1.10.7 จัดทำฐานข้อมูลระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) ด้านการท่องเที่ยว โดยใช้ข้อมูลจากโครงการเรียบเรียง
- 1.10.8 ประชาคม (Public Hearing) เพื่อรับฟังข้อคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียก่อนขยายสู่ทางผู้รับผิดชอบ

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำหรับการศึกษาคั้งนี้ประกอบด้วยแนวความคิดสำคัญ 3 ประการคือแนวความคิดด้านผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวใช้สำหรับสร้างฐานการเก็บข้อมูล แนวความคิดต่อมาคือแนวความคิดของระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์สำหรับการสร้างฐานข้อมูลระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ที่สามารถนำไปอ้างอิงหรือประยุกต์ใช้งานอื่นๆที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้แนวความคิดทั้งสองจะถูกขับเคลื่อนโดยแนวอาศัยแนวความคิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ระดมขีดความสามารถในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวให้เกิดประโยชน์สูงสุด

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว
- 2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์
- 2.3 การสร้างฐานข้อมูลระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์
- 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน
- 2.5 แนวความคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์ผังมมอง
- 2.6 แนวคิดเกี่ยวกับจินตภาพของเมือง

โดยงานวิจัยนี้มีความสอดคล้องกับทฤษฎีดังกล่าว และมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว

Middleton & Clarke (1994) กล่าวว่าโดยส่วนมากนักท่องเที่ยวมักสร้างการรับรู้ด้านการท่องเที่ยวว่าการท่องเที่ยวต้องเกี่ยวข้องกับสถานที่ ผู้คน การคมนาคมขนส่ง การเดินทาง และความสวยงามของสถานที่น่าดึงดูดใจ หรือผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวต่างๆ ของแหล่งท่องเที่ยววันั้นๆ ซึ่งผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวหมายถึง ประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวประสบตั้งแต่เวลาที่นักท่องเที่ยวออกเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวจนกระทั่งเวลาที่นักท่องเที่ยวเดินทางกลับสู่ภูมิลำเนา ดังนั้น ผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว หมายถึง การรวมกันของ 3 องค์ประกอบหลัก หรือ องค์ประกอบ 3A คือ สิ่งดึงดูดใจ (Attractions) สิ่งอำนวยความสะดวก (Facilities) และ สิ่งอำนวยความสะดวกในการเดินทางสู่แหล่งท่องเที่ยววันั้น (Accessibility of the destination)

Middleton & Clarke (1994) ยังให้ความเห็นว่าสิ่งดึงดูดใจ (Attractions) คือองค์ประกอบของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว ที่เป็นปัจจัยหลักต่อกระบวนการตัดสินใจเลือกซื้อของนักท่องเที่ยว และมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการเกิดแรงจูงใจของนักท่องเที่ยว สิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ อาจมีความแตกต่างกัน แต่โดยรวม สิ่งดึงดูดใจ สามารถแบ่งเป็น 4 ประเภท คือ แหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น แหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวเชิงชุมชนสัมพันธ์

Hudman & Jackson (1990) ได้เสนอว่า แหล่งท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว (Tourist Destination and Tourism Product) จำเป็นต้องประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก หรือ ที่เรียกว่า องค์ประกอบ 5A ทางการท่องเที่ยว คือ สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) สิ่งอำนวยความสะดวกในการเดินทาง (Accessibility) สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ (Amenity) ที่พัก (Accommodation) และกิจกรรมต่างๆ (Activity) สามารถอธิบายได้ดังนี้

สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) จัดเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นสิ่งที่จูงใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยว ณ สถานที่นั้นซึ่งแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งสามารถแบ่งแยกเป็น สถานที่สำคัญทาง